

Володимир Пришляк

**«ЧТО ЗА ПРЕЖНИХЪ ГЕТМАНОВЪ
РЕЗИДЕНЦІИ ГЕТМАНСКАИ
БЫЛА В БАТУРИНЪ»:
СПРОБА ВІДНОВИ ГЕТЬМАНСЬКОЇ
СТОЛИЦІ ЗА ДАНИЛА АПОСТОЛА**

У статті подаються документи, виявлені в архівних російських та українських рукописних збірках, що стосуються питання причин та мотивації перенесення гетьманської резиденції з офіційного Глухова до мазепинського Батурина. Публікація трьох документів 1729–1734 рр. дає змогу суттєво розширити та доповнити дані до проसопографічного портрета тодішньої козацької старшини, простежити головні риси політико-культурної орієнтації, ментальності та поведінки еліти козацького Гетьманату під владою Російської імперії.

Ключові слова: джерела, Данило Апостол, Військо Запорозьке, Гетьманщина, Російська імперія, гетьман, козацька старшина, резиденція.

Доля столичних міст мінлива – як і доля їхніх держав та народів. У насиченій подіями минувшині ранньомодерної Гетьманщини Батурин, як і найперший Чигирин¹, назавжди став знаковим місцем гетьманської резиденції². Саме його масштабним зруйнуванням і цинічним сплюндруванням російськими військами «світлішого» князя О. Д. Меншикова за «зраду Мазепи» у листопаді 1708 р.³ розпочало відлік багатовікове самодержавне розпинання української самостійності. Не вдивовижу, що в часі «короткої передишки» 1727–1734 рр. за правління Данила Апостола голови знову з надією повернули до шляхетного Батурина.

У відомчому Архіві зовнішньої політики Російської імперії Історико-документального департаменту Міністерства закордонних справ Російської Федерації в Москві зберігся відпуск государевої грамоти за жовтень 1727 р., адресованої новообраному гетьману, «ответной о переносе резиденции Его и артиллерии из Глухова в Батуринъ»⁴. З лютого 1728 р., як відомо, Данило Апостол перебував у Москві на урочистостях з нагоди коронації юного імператора Петра II⁵. При okazji, за посередництвом та через канцлера і президента Колегії іноземних справ графа Г. І. Головкина, 12 березня гетьман подав петицію про відновлення старих державних прав Гетьманщини на основі «Березневих статей» 1654 р. – так звані «Просительні статейні пункти», в яких йшлося «про нужди Малоросії». Одна з вимог, зокрема одинадцята, стосувалася власне зміни місця резиденції. Гетьман і старшина просили монаршого указу, щоби «в самом городе выгоднейшом быть резиденции Гетманской для общой пользы присутствующих и в нуждах приежающих людей»⁶.

У «Рішительних пунктах» царського уряду 22 серпня 1728 р. зазначалося у відповідному 11-ому пункті: «О резиденции Гетманской, дабы изъ Глухова перевесть въ иной городъ, что Гетманъ, по возвращеніи своемъ изъ Москвы, избравъ мѣсто, представилъ именно, куда ту резиденцію перенестъ и гдѣ удобнѣ оная можетъ быть, тогда Его Императорскаго Величества о семъ указъ учиненъ будетъ»⁷. Тобто тут,

© Пришляк Володимир Васильович – кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк).

власне, було задекларовано дозвіл на перенесення гетьманської резиденції з Глухова до іншого міста, яке мав обрати гетьман після повернення з Москви.

Уже на третій рік свого гетьманування, а саме 14 травня 1729 р. Д. Апостол разом із усією генеральною, полковою і сотенною старшиною, за 109 підписами (з них: 92 – «рукою власною», 12 – за відсутністю і проханням і лише 5 – неграмотних, замість яких інші поставили свої підписи), надіслав на ім'я Петра II особливе донесення. У ньому гетьман активно ратував і домагався перенесення гетьманської резиденції з Глухова до Батурина, мотивуючи це не вигідним, з точки зору комунікацій, географічним розташуванням гетьманської столиці на краю Гетьманщини, фактично на українсько-російському кордоні, відсутністю запасів будівельних матеріалів, палива, провізії та фуражу, а також тим доволі символічним фактом, *«что за прежнихъ гетмановъ резиденція гетманская была в Батѳринѳ»*⁸.

Очевидно, це був свідомий вибір Данила Апостола, в якого з Глуховом були пов'язані неприємні асоціації, починаючи від листопадового 1708 р. принизливого анафемування у цьому місті його колишнього однодумця і спільника – ясновельможного гетьмана Івана Мазепи⁹ й аж до розміщення тут і «бурхливої» діяльності Першої Малоросійської колегії¹⁰. Окрім того, Глухів, що належав до Глухівської сотні Ніжинського полку, неодноразово переживав тяжкі пожежі, що спустошили місто у 1722, 1726, 1727, 1729 рр.¹¹.

Мотивуючи не вигідність комунікацій через *«далекій вельми проїзд»*, неспроможність та вузькість продуктово-фуражно-паливної бази Глухова, Д. Апостол намагався відродити давню славу та міць батуринської резиденції – так як було за його «антецессора» – попередника і, в певному часі, соратника гетьмана Івана Мазепи. Сміслова домінанта формули *«що за попередніх гетьманів було»* є доволі прозорою ознакою певної патріархальності. Ця своєрідна ремодернізація явно заперечувала «новизну», бо знаменувала звертання саме до «старизни» і повернення до архаїки старожитньої гетьманської столиці. Питання перенесення гетьманської резиденції з офіційного, найближчого до українсько-російського прикордоння Глухова до центрального, середнього з точки зору географії, а ще більше серцевинного – з політико-культурного боку, мазепинського – за своїм духом і суттю Батурина, дещо завуальовано прикривалося показною риторикою украї ділового клопотання про економічну доцільність та вигідну логістику, мало передусім яскраво виражений політичний характер. На ментальному рівні гетьман і старшинський генералітет, полковницький і сотенний корпус, бунчукове товариство спільними зусиллями домагалися таким чином повернути їм надзвичайно важливу, можливо, вже трохи міфологізовану історичну пам'ять про таку любу серцю «добру старовину», яка виконувала роль невидимого гаранта і знакового елемента збереження «давніх малоросійських прав і вольностей». У непрості післямазепинські часи загальної деморалізації та розбалансування еліти козацька старшина намагалася їх послідовно відстоювати, починаючи хоча би від «Коломацьких чолобитних», де Д. Апостол аж ніяк не пас задніх, а навпаки, був одним із дієвих ініціаторів¹².

Уже після смерті гетьмана, 16 серпня 1734 р. появилось «всеподданѳйшее представленіе генераль-лейтенанта князя Шаховского императрицѳ Аннѳ Иоанновнѳ о перенесеніи гетманской резиденціи изъ Глухова въ Батуринь, какъ мѳсто, наиболѳе отвѳчающее требованіямъ резиденціи»¹³. В ньому обґрунтовувалась неодноразова ініціатива, починаючи з червня 1729 р., Д. Апостола разом із козацькою старшиною, стосовно питання про повернення місця старої резиденції.

Пройшло якихось 16 літ, як невдовзі, в період «золотої осені» козацького Гетьманату, а саме 31 липня 1750 р. Єлизавета Петрівна надала грамоту новому гетьманові Кирилу Розумовському «о возобновленіи города Батурина, гдѳ по прежнему должна быть гетманская резиденція». У наданні, зокрема, повелівала *«нашемѳ Гетманѳ резиденцію свою имѳть в Батѳринѳ, такъ какъ и прежнія Гетманы онѳю имѳли, и бывшей тамъ городъ возобновить»*¹⁴. Історичну справедливість, а заодно й штучно забуту колишню славу головного гетьманського міста таким чином було відроджено.

Упродовж багатьох десятиліть Батурина як один із найбільш живучих символів

козацького історичного міфу, на якому ґрунтується значна частина «національної історії», добре підживлював українську самобутність. В історичній ретроспективі виконував роль патріотичного ідентифікатора, бо асоціювався передусім із Мазепиною резиденцією з її високою етикетною культурою гетьманського двору і такою звичною для України бароковою традицією, яку російському абсолютизмові, незважаючи на численні криваві упокорення та заглади упродовж усього інкорпораційно-ліквідаційного XVIII ст., годі було подолати.

* * *

Публікація документів здійснюється зі збереженням усіх особливостей українського скоропису першої половини XVIII ст., за принципом «літера в літеру». Відсутня у сучасному українському алфавіті літера «v» зазвичай передається в публікації документів як «в», так само збережено графіку літери «ї», що за значенням і звучанням наприкінці прізвищ відповідає сучасній українській літері «и». Збережено написання великих і малих букв: «ε», «Ѣ», «Ѡ» «Ѥ», «Ѧ», «Ѧ» та ін., за винятком часткового регулювання великих і малих літер, а також дотримання норм сучасної пунктуації. У круглих дужках розшифровано скорочення та пропущені літери, виносні літери позначені курсивом, титла над скороченими словами збережено.

1. *Мицик Ю., о.* Чигирин – гетьманська столиця. – К., 2007.
2. *Герасименко Н. О.* Батурин – резиденція гетьманів Лівобережної України // Історико-географічні дослідження на Україні [зб. наук. праць]. – К., 1992. – С. 36–41; Мазепина книга [упоряд. І. Ситий]. – Чернігів, 2005; *Киркевич В. Г., Віроцький В. Д.* Гетьманська столиця Батурин. – К., 2007; *Вечерський В.* Гетьманські столиці України. – К., 2008. – С. 157–203, 273–289, 297–300; *Свербигуз В.* Батурин. До генези українського самодержавства. – К., 2008; *Васильєва О.* Урядники та служителі гетьманського двору часів правління Данила Апостола (1727–1734 рр.) // Київська старовина. – 2009. – № 1–2 (385–386). – С. 131–168; *Козут З., Мезенцев В., Коваленко В., Ситий Ю.* Гетьманські резиденції Батурина. – Торонто, 2011 та ін.
3. *Павленко С.* Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. – К., 2007; Батуринська старовина [зб. наук. праць, присвячений 300-літтю Батуринської трагедії] / [упоряд. В. Коваленко]. – К., 2008.
4. Архив внешней политики Российской империи Историко-документального департамента МИД Российской Федерации (далі – АВПРИ). – Ф. 124: Малороссийские дела. – Оп. 124/1. – 1727 г. – Д. 24.
5. Краткий журнал о поездке в Москву гетмана Д. Апостола 9 февраля – 6 сентября 1728 г. // Материалы для отечественной истории / Изд. М. Судиненко. – К., 1853. – Т. I. – С. 1–124; *Дзира І.* Українсько-російські взаємини кінця 20-х рр. XVIII ст. на сторінках «Краткого журнала о поездке в Москву гетмана Даниила Апостола» // Сіверянський літопис. – 2008. – № 2(80), березень–квітень. – С. 3–13.
6. Российский государственный военно-исторический архив (далі – РГВИА). – Ф. 864: Военно-ученый архив. – Оп. 16. – Д. 41. – Л. 5, 17; Стаття гетмана Данила Апостола 27 июля 1728 г. // Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ). – Ф. 40: Архів М. Василенка. – № 606. – Арк. 19. Копія. Опубл. : *Маркевич Н.* Історія Малоросії. – Т. III. – С. 369–370.
7. Полное собрание законов Российской империи съ 1649 года. (далі – ПСЗ). – СПб., 1831. – Т. VIII: (1728–1732). – № 5324. – С. 79; Чернігівський історичний музей ім. В. В. Тарновського, фонди (далі – ЧІМ). – Інв. № АЛ–402. – Арк. 30 зв.–31. Копія.
8. Российский государственный архив древних актов (далі – РГАДА). – Ф. 248: Сенат и сенатские учреждения. – Оп. 41. – Д. 3568. – Л. 179. Оригінал; Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України). – Ф. 309: НТШ. – Оп. 1. – Спр. 2495. – Арк. 96 зв. Копія; Докладъ о переносѣ гетманской резиденци изъ Глухова в Батуринъ // АВПРИ. – Ф. 124. – Оп. 124/1. – 1729 г. – Д. 25. – Л. 2. Чернетка.

9. Допрос миргородскому полковнику Данилу Апостолу, бывшему в измене с Мазепой // Источники малороссийской истории: В 2-х ч. / Собр. Д. Н. Бантыш-Каменский, изд. О. Бодянский. – Ч. II (1691–1722). – М., 1859. – С. 214; *Павленко С.* Оточення гетьмана Мазепи: соратники та прибічники. – К., 2004. – С. 189–190.

10. Див. : *Горобець В.* Присмерк Гетьманщини: Україна в роки реформ Петра I. – К., 1998.

11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі – ЦДІАК України). – Ф. 51: Генеральна військова канцелярія. – Оп. 3. – Спр. 708. – Арк. 3; – Спр. 610. – Арк. 50; – Спр. 2490. – Арк. 2; – Спр. 3171. – Арк. 3. Про Глухів цього періоду див. також: *Белашов В. І.* Глухів – столиця Гетьманщини (До «Глухівського періоду» історії України (1708–1782)). – Глухів, 2005. – С. 45–48.

12. *Пришляк В.* Данило Апостол: сподвижник чи відступник? // Іван Мазепа і мазепинці: Історія та культура України останньої третини XVII – початку XVIII ст.: [наук. зб.] / [упоряд. І. Скочиляс]. – Львів, 2011. – С. 125.

13. Научно-исторический архив Санкт-Петербургского института истории Российской академии наук (далі – Архив СПбИИ РАН). – Колл. № 150: Черниговское губернское правление. – Ед. хр. № II/22. – Л. 1–1 об. Оригінал; *Пришляк В. В.* Украинское гетманство в годы правления Даниила Апостола: обзор архивных коллекций документов и материалов Санкт-Петербурга // *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* / Петербургские славянские и балканские исследования. – СПб., 2013. – № 2 (14). – Июль – Декабрь. – С. 141.

14. Грамота Елизаветы Петровны гетману Кириллу Разумовскому от 31 июля 1750 г. // Архив СПбИИ РАН. – Колл. № 150. – Ед. хр. № I/581. – Л. 1–1 об. Оригінал. Про це див. також: *Таирова-Яковлева Т. Г.* Новые данные из биографистики времен Гетманщины в архивах Санкт-Петербурга // Україна кризь віки: [зб. наук. праць на пошану академіка НАН України, проф. Валерія Смоля]. – К., 2010. – С. 1020.

ДОКУМЕНТИ

№ 1

1729, 14 травня. Глухів. – Донесення гетьмана Данила Апостола з підписами козацької старшини до російського імператора Петра II із обґрунтуванням доцільності перенесення гетьманської резиденції з Глухова до Батурина

[179] Бжїєю поспѣшествꙋющею милостию всепресвѣтлѣйшомꙋ державнѣйшомꙋ великому Гдрю Петрꙋ второмꙋ Императорꙋ и самодержцꙋ всероссійскомꙋ, московскомꙋ, кїевскомꙋ, владимирскомꙋ, новгородскомꙋ, црꙋ казанскомꙋ, црꙋ астраханскомꙋ, црꙋ сибѣрскомꙋ, гдрю псковскомꙋ и великомꙋ кнзю смоленскомꙋ, кнзю естляндскомꙋ, лифляндскомꙋ, корѣлскомꙋ, тферскомꙋ, югорскомꙋ, пермскомꙋ, вятскомꙋ, болгарскомꙋ и иныхъ, гдрю и великому кнзю Новагорода, низовскїе земли, чернѣговскомꙋ, рязанскомꙋ, ростовскомꙋ, ярославскомꙋ, бѣлоозерскомꙋ, ѱдорскомꙋ, обдорскомꙋ, кондийскомꙋ и всея сѣвернїа страны повелителю, и гдрю Іверскїа земли, карталинскихъ и грꙋзинскихъ црѣй и кабардинскїа земли черкасскихъ и горскихъ кнзей и иныхъ наслѣдному Гдрю и обладателю.

Вашего Императорского всепресвѣтлѣйшого величества вѣрнїй подданий Гетманъ Данило Апостоль со всѣм Войскомꙋ обоихъ сторонъ Днѣпра Запорожскимъ падше предѣ всеавгустѣйшимъ вашего Императорского величества маестатомꙋ ѱ стопи ногъ монаршихъ всемирно до лица земли чоломъ б(ѣ)емъ: в прошломъ 1728 годꙋ в бытность мою с прочею старшиною и полковниками въ Москвѣ в пѣнктахъ Просителнихъ¹ междꙋ прочїими малороссійскими нꙋждами доносилъ ꙗ вашему Императорскомꙋ величеству, что городъ Глуховъ з многихъ обстоятельствъ и осѣдлости своей не безтруднїй на резиденцию Гетманскꙋю, ибо персонамъ великороссійскимъ и старшинѣ енеральной при гетманѣ обрѣтаючимъся такъ же многолюдномꙋ всегда за разными дѣлами собранїю за недовольствомъ дров, сѣна, и иныхъ потребныхъ запасовъ, особливаꙗ всемъ городѣ

нужда дѣтєся, и к нимъ же далекій велми проездъ. Да сверхъ того в прошлихъ годахъ килкокротнаа огненнаа пожежа оній городъ опѣстошила², и того ради просилъ дабы повелено было указомъ вашего Императорского величества быть резиденціи гетманской в іномъ городѣ для общой ползи присѣдствующихъ и в нѣждахъ приежающихъ людей вигоднѣйшомъ, на что в пѣнктахъ Рѣшителнихъ³ всемилостивѣйшаа вашего Императорского величества указъ о семь ѣчиненъ бѣдетъ.

І по ономъ предложенномъ мнѣ указѣ вашего Императорского величества состоялась резолюціа такоаа, чтобъ ѿ по возвращеніи своемъ изъ Москви, избравъ мѣсто, представилъ именно куда тѣю резиденцію перенести, и гдѣ ѣдобнѣе быть может. Тогда вашего Императорского величества указъ о семь ѣчиненъ бѣдетъ. І по ономъ предложенномъ мнѣ указѣ вашего Императорского величества з общою совѣта з енералною старшиною, полковниками и полковою старшиною всѣсполне всепокорнѣйше вашемъ Императорскомъ величествѣ доносимъ, что за прежныхъ гетмановъ резиденціа гетманская была в Батѣринѣ.

И нинѣ тотъ городъ Батѣринъ на резиденцію гетманскую ѣзнаемъ быт ѣдобнѣйшій, ибо оній междѣ протчїими городами есть посредственнїй, и прїездъ до него з полковъ имѣтєся не такъ в далекому разстояніи, ѿкъ до Глѣхова, да при ономъ же городѣ степѣ довольно и дровъ, и деревнѣ на строеніе безъ шкоди и тяжести людской реками Десной и Сеймомъ плитами и протчїихъ потребнихъ запасовъ, чтобы жить безъ нѣжди латво приспособыти мощно. Сего ради при всеподданнѣйшомъ нашемъ челобити рабски вашего Императорского величества просимо повелѣти о вышеписанномъ милостивое ѣчинити опредѣленіе и прислать указъ вашєго Императорского величества. При томъ скипетродержавнѣю вашего Императорского величества дѣомъ лобизающе десницѣ пребываемъ.

Маа д[ня] 14

1729 годѣ

Глѣховѣ

Дописка (росїйскимъ скорописомъ): № 707 (записано), 1729, 18-ля въ д. 15 полѣченъ, записанъ в книгѣ, взятъ в Малоросїйское повѣтѣ⁴.

Вашего Императорского всепрєсвѣтлѣйшого величества
вѣрныя подданыя
и всенижайшыя рабы
и подножия

Войска вашего ж Императорского величества Запорожского
збоихъ сторонъ Днѣпра **Гетман Данило Апостоль**

Обозний Енералний Іѣковъ Лизогубъ,

Сѣдіа Енералний Михайло Забѣла,

за Писара правящїй Михайло Тѣрковский.

Асаѣль Енералний Иванъ Манѣйловичъ.

Асаѣль Енералний Федоръ Лисенко

Бунчучний Енералний Иванъ Борозна

Полковникъ Киевскїй Антони(й) Тански(й)

Полковникъ Черниговскїй Михайло Богдановъ

Полковникъ Нежинскїй Иванъ Хрущовъ

Полковникъ Прилѣцкїй Ігнатїй Галаганъ, вомѣсто его полковой прилѣцкїй писаръ Федоръ Галенковскїй по его веленію подписался

Полковникъ Переяславски(й) Васили(й) Тански(й)

Полтавскїй Полковникъ Василий Кочубей,

Полковникъ Миргородскїй Павелъ Апостоль, а в небитности его за слабостію здоровья по его веленію писаръ его полковой миргородскїй Петро Лѣскевичъ подписался,

Обозний полковїй Стародѣбовскїй и наказний полковникъ Афанасъ Есимонѣтовскїй,

Полковникъ наказний и сотникъ полковїй Гадацкїй Иванъ Пѣратинскїй,

Обозний полковїй и наказний полковникъ

Лѣбенскїй Павелъ Мартосъ;

Бунчуковий товаришъ Михайло Скоропадский
 Семеонъ Лизогубъ бунчуковий
 Бунчуковій товаришъ Андрѣй Полуботокъ
 Бунчуковій товаришъ Іѣков Полуботокъ
 Бунчуковій товаришъ Іван Новицкий
 Бунчуковій товаришъ Іѣковъ Новицкий
 Бунчуковій товаришъ Лаврентій Бороздна
 Бунчуковій товаришъ Захарій Рошачовский
 Бунчуковій товаришъ Андрій Бурковскій
 Бунчуковий товаришъ Александръ Шишкевичъ
 Бунчуковий товаришъ Іѣковъ Жураковский
 Бунчуковий товаришъ Семенъ Чѣйкевичъ
 Бунчуковій товаришъ Федоръ Савичъ.
 Бунчуковій товаришъ Іванъ Забѣла.
 Полковий сотникъ Кіевскаго полку Козелецкаго Александръ Іѣковенко неграмотный, а вмѣсто его по прошенію писаръ полковий Кіевскій Григорій Немировскій подписался.
 Кіевскаго полку сотникъ Гоголевскій Матвѣй Соболевскій неграмотный, а вмѣсто его же по прошенію полковий Лубенскій писаръ Степанъ Савіцкий подписался.
 Сотникъ полковий Прилуцкий Петръ Носенко.
 Полку Прилуцкаго сотникъ Серблянский Антонъ Троцина
 Полку Прилуцкаго сотникъ Ічанскій Григорій Стороженко
 Полку Прилуцкаго сотникъ Варвинскій Михайло Тарнавскій
 Полку Прилуцкаго сотникъ Красноколадинскій Марко Ангеліовскій
 Полку Прилуцкаго сотникъ Монастирскій Іванъ Романовичъ
 Полку Прилуцкаго сотникъ Іваницкий Павелъ Линѣцкий
 Полку Лубенскаго сотникъ полковий Григорій Кулабка
 Полку Лубенскаго сотникъ Семень Остаповичъ Роменскій
 Полку Лубенскаго сотникъ Глинскій Афанасій Жѣковскій
 Полку Лубенскаго сотникъ Пиратинскій Григорій Корнѣевъ
 Полку Лубенскаго сотникъ Лѣкомскій Мартинъ Кодинець
 Полку Лубенскаго сотникъ Городисскій Леонтий Петровскій
 Полку Нѣженскаго сотникъ Новомлинскій Іванъ Шишкевичъ
 Киевскаго полку асаулъ Остапъ Гречка
 Черниговскаго полку асаулъ Михайлъ Мокриевичъ,
 Асаулъ полковий Прилуцкій Михайло Мовчан, а вмѣсто его неграмотнаго по прошенію писаръ мѣскій Прилуцкій Федоръ Турковскій подписалься.
 Іванъ Левенець Асаулъ полковий Полтавскій
 Полку Лубенскаго Асаулъ полковий Іванъ Павловъ неграмотный,
 а вмѣсто его по его же прошенію того ж полку писаръ полковий Степанъ Савіцкий подписалься
 Полку Лубенскаго хоружий Стефанъ Корсунъ
 Полку Стародубовскаго хоружий пол. [ковий] Стефанъ Іѣкимовичъ
 Полку Прилуцкаго полковий хоружий Іванъ Семеновъ
 Асаулъ полковий Нѣжинскій Моисѣй Левицкий
 Полку Нѣжинскаго хоружий полковий Нѣжинскаго Іванъ Левицкий
 Полку Нѣжинскаго хоружій Іванъ Величковскій
 Полку Нѣжинскаго сотникъ полковий Григорій Романовскій
 Полку Нѣжинскаго сотникъ полковий Евстафій Тарасовичъ
 Полку Нѣжинскаго сотникъ Глуховскій Федоръ Омеляновичъ
 Полку Нѣжинскаго Батуринскій сотникъ Федоръ Стожокъ,
 а вмѣсто его по его веленію синъ его жъ Климиъ Стожокъ подписался
 Полку Переяславскаго за сотника Лѣплавскаго управляющий значковий товаришъ Григорій Зубченко подписался
 Киевскій вбозний полковий Федоръ Ханенко
 Обозний полковий Миргородскій Василь Родзянка,

а вмѣсто его по его прошенію сотник Монастирскій Иванъ Романовичъ подписался.
Обозный полковий Чернѣговскій Игнатъ Сахновскій
Шбозный полковий Прилуцкій Михайло Огронович
Шбозный полковий Полтавскій Лаврентій Никитичъ, а вмѣсто его по его прошенію писар
полковий Полтавскій Григорій Богаевскій подписался.
Сѣда полковый Стародубовскій Николай Ханенко
Сѣда полковий Кіевскій Илья Жила
Сѣдиа полковий Миргородскій Матвѣй Штроградскій,
Сѣдіа полковий Гадацкій Мартин Штишевскій
Сѣдіа полковий Прилѣцкій Михайло Йкгелнѣцкій
Сѣдіа полковий Черниговскій Василій Каневскій
Кіевскій полковый писар Григорій Немеровскій
Полковий Лѣбенскій писаръ Степанъ Савіцкій
Полковий Полтавскій писар Григорій Бугаевскій
Чернѣговскій полковый писар Иванъ Ганѣишевичъ
Писаръ полку Миргородского Петро Лѣскевичъ
За писара полкового Гадацкого правящий Иванъ Ситенскій
Сѣдіа полковый Переяславскій Семен Новоковичъ
Павель Черняховскій писаръ полку Переяславского
Асаѣль полковый Переяславскій Лѣка Василювъ, а мѣсто его по его веленію синъ его
жъ Григорій Лѣкашевичъ подписался
Иванъ Доброницкій сотникъ полковый Переяславскій
Сотникъ полковий Переяславскій Евстратій Гулякъ
Сотникъ Бубновскій Михайло Прохоренко, а вмѣсто его по прошенію значковий товаришъ
Иванъ Гѣляновичъ подписался
Сотникъ Пѣщанскій Семень Кандиба, а вмѣсто его по прошенію значковий товаришъ
Йкимъ Джулай подписался
Сотникъ Домантовскій Кондратъ Иванко, а вмѣсто его по прошенію Григорій Зубченко
подписался
Сотникъ Баришевскій наказный Февдоръ Матвѣевичъ
Сотникъ Йготинскій Иосипъ Павловъ, а вмѣсто его по его веленію зятъ его жъ Дмитро
Ф(е)доровъ подписался
Сотникъ Геллазовскій Сава Федоровичъ, а вмѣсто его по прошенію значковий товаришъ
Иванъ Гѣлановичъ подписался.
Полкѣ Чернѣговского сотникъ Роискій Йковъ Батѣринскій
Полку Чернѣговского сотникъ Седневскій Иванъ Рымша
Полку Чернѣговского сотникъ Волинскій Карпъ Лѣніевѣчь
Полку Чернѣговского сотникъ Сосницкій Павель Шмелановъ
Полку Стародубовского сотникъ полковий Семенъ Галецкій
Полку Стародубовского сотникъ Алѣксѣй Есимонтовскій сотникъ Мглинскій
Полку Гадацкого сотникъ полковый Василій Велецкій
Полку Гадацкого сотникъ Зенковскій Василій Рожанскій
Полку Гадацкого сотникъ Зенковскій Мелетій Жадко, а вмѣсто его, неѣмѣючого писаръ,
по его прошенію Иванъ Ситенскій подписался.
Полкѣ Гадацкого сотникъ Шпошанскій Иванъ Корицкій.
Полку Гадацкого сотникъ Грунскій Илья Милорадовичъ
Полку Полтавского сотникъ Ковалѣвскій Деманъ Ивановичъ
Полку Полтавского Кобеляцкій сотникъ Сава Тарануха
Полку Полтавского Орлянскій сотникъ Иосифъ Йковлевъ
Полкѣ Полтавского Келебердянскій сотникъ Иванъ Василювъ
Городовий Атаманъ Полтавскій Лѣка Старицкій
Полкѣ Миргородского сотникъ Бѣлоцерковскій Лаврентій Василювъ.

адреса на звороті:

[179 об.] Бжією поспѣшествующею милостию всепресвѣтлѣйшомѹ державнѣйшомѹ великомѹ Гдѣрю Петрѹ второмѹ Императорѹ и самодержцѹ всероссійскомѹ, московскомѹ, кіевскомѹ, владимирскомѹ, новгородскомѹ, цѣрю казанскомѹ, цѣрю астраханскомѹ, цѣрю сибирскомѹ, гдѣрю псковскомѹ и великомѹ кнзю смоленскомѹ, кнзю естляндскомѹ, лифланьскомѹ, корѣлскомѹ, тѣферскомѹ, югорскомѹ, пермскомѹ, вятскомѹ, болгарскомѹ и інныхъ, гдѣрю и великомѹ кнзю Новагорода, низовскіе земли, чернѣговскомѹ, рязанскомѹ, ростовскомѹ, гарославскомѹ, бѣлоозерскомѹ, ѡдорскомѹ, обдорскомѹ, кондійскомѹ и всеа сѣверніа страни повелителю, и гдѣрю Іверскіа земли, карталинскихъ и грѣзинскихъ цѣрей и кабардинскіа земли, черкаскихъ и горскихъ князей и інныхъ наслѣдномѹ Гдѣрю и облаадателю, Его Императорскомѹ всепресвѣтлѣйшомѹ величеству.

Відбиток круглої гетьманської (військової) печатки на яскраво-червоному воску пошкоджений.

Дописка (у крайньому правому нижньому кутку): 18 Дн[я]. : 15 (числа)
№ 707

о резиденції

РГАДА. – Ф. 248: Сенат и сенатские учреждения. – Оп. 41. – Д. 3568. – Л. 179–179 об. Рукопис, оригінал; ЦДІАЛ України. – Ф. 309: НТШ. – Оп. 1. – Спр. 2495. – Арк. 96–101 зв. Рукопис, копія.

1. *в пѣнктахъ Просителнѣихъ* йшлося «про нужди Малоросіі» – українська петиція, що складалася з 20 пунктів, яку 12 березня 1728 р. гетьман Д. Апостол подав цареві Петру II. «Челобитье Гетмана Даниила Апостола именем Малороссии о подтверждении Малороссийских прав, порядков, и волностей Войсковых на основании бывшем при гетмане Хмелницком, тут же и ответ на восемь Гетманских Статей» // АВПРИ. – Ф. 124. – Оп. 124/1. – 1728 г. – Д. 41. – 19 л.; РГВИА. – Ф. 864. – Оп. 16. – Д. 41. – Л. 1–23 об. (чернетка – Л. 1–9 зі вставками тексту – Л. 9–23 зв.); Статьи гетмана Данила Апостола 27 июля 1728 г. // ІР НБУВ. – Ф. 40: Архів М. Василенка. – № 606. – Арк. 1–32. Копія; та ін. Опубл. : *Маркевич Н.* Історія Малоросіі. – М., 1842. – Т. III. – С. 344–390.

2. *в прошлыхъ годахъ килкокротная огненная пожежа оній городъ опустошила* – йдеться про спустошливі пожежі, що сталися в Глухові у 1722, 1726, 1727, 1729 рр. // ЦДІАК України. – Ф. 51. – Оп. 3. – Спр. 708. – Арк. 3; Спр. 610. – Арк. 50; Спр. 2490. – Арк. 2; Спр. 3171. – Арк. 3.

3. *в пѣнктахъ Рѣшителнѣихъ* – двадцять пунктів як відповідь царського уряду на українські «Просительні пункти» мали доволі промовисту скорочену назву – «Рішительні пункти» або повний заголовок: «Решения, учиненного по Его Императорского Величества указу в Верховном Тайном Совете на поданное прошение Войска Запорожского обоих сторон Днепра Гетмана Апостола (22 августа 1728 г.)». Опубл. : ПСЗ. – СПб., 1831. – Т. VIII: (1728–1732). – № 5324. – С. 75–82; Протоколы Верховнаго Тайнаго Совѣта (1726 – 1730 года). – [СПб.], 1880. – С. 85–95; *Бантыш-Каменский Д. Н.* История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. – К., 1993. – [Репр. вид.] – С. 438–441; *Рігельман О. І.* Літописна оповідь про Малу Росію та її народ і козаків узагалі / [упоряд. П. М. Сас, В. О. Щербак]. – К., 1994. – С. 625–633.

4. *Малоросійское повѣтье* – відділ Малоросійського приказу в Московському царстві, а від 1720 р. – московської контори Колегії іноземних справ у Російській імперії, де зберігалися і розподілялися по відповідних відділах списки справ, протоколи, інші документи, що стосувалися України.

№ 2

[1729, червень. Москва]. – Лист російського канцлера Гаврила Івановича Головкина до гетьмана Данила Апостола про отримання його донесення стосовно перенесення гетьманської резиденції

[8] Ясніе вельможный и превосходительный господинъ гетманъ войскъ Малороссійскихъ мой благодѣтель.

Получень в Коллегію и Ностранныхъ дѣлъ¹ лист вельможности вашей, чрез которой вы обще зъ старшиною просите о переносе резиденції своей изъ Глухова в Батуриный, и сіе я вельможности вашей симъ отвѣтствую, что то прошение ваше генеральной старшины о переносѣ резиденції вашей изъ Глухова в Батуриный изъ Коллегии и Ностран(н)ыхъ дѣлъ внесено в Верховной тайной советъ понеже сіе состоитъ в высокомъ соизволеніи Его Императорскаго величества, а я есмь,

(в)ельможности вашей
ко услугамъ готовѣйшій

Графъ Головкинъ²

IP НБУВ. – Ф. VIII: Київський університет св. Володимира. – № 1457. – Арк. 8.
Рукопис, копія.

1. **в Коллегію и Ностранныхъ дѣлъ** – Колегія іноземних справ (1720–1832) – по-іншому, Іноземна колегія була центральною установою новопосталої Російської імперії, що відала її зовнішньою політикою. Утворена в 1717–1720 рр. в ході колезької реформи Петра I замість Посольського приказу. Займалася організацією зовнішніх відносин з іноземними державами, а також з уральськими козаками, калмиками і управлінням Україною (в 1727–1734 рр. і у 1749–1756 рр.), поштовою справою (до 1782 р.). Підпорядковувалась імператорам, оминаючи Сенат, а в окремі періоди – Верховній таємній раді та Кабінету міністрів. У червні 1727 р. сюди із Сенату були якраз передані «малоросійські справи». Про це з Глухова 8 жовтня того ж року новообраний гетьман писав Петру II, що «вся Малоросія и все малоросійские дела з высокого Сената в Г(осу)дарственную Иностранних дел коллегию взяты ныне по-прежнему» (РГАДА. – Ф. 248. – Оп. 29. – Д. 1793. – Л. 632). На той час президентами Колегії іноземних справ по чергово були Г. І. Головкин та А. І. Остерман. Див.: Пришляк В. «Коротка передишка часів Апостола»: Гетьманщина у 1727–1734 роках // Україна крізь віки. – С. 575–576.

2. **Графъ Головкинъ** – Гаврило Іванович Головкин (1660 –1734) – російський державний діяч, граф, сподвижник Петра I, перший канцлер Російської імперії (з 1709 р.), член Верховної таємної ради (1726–1730), перший кабінет-міністр (1731–1734). Спритний царедворець і дипломат. Після утворення колегій у 1717 р. був призначений президентом Колегії іноземних справ, у відання котрої із Сенату 16 (27) червня 1727 р. переносили розгляд усіх питань стосовно Гетьманщини. При імператорському дворі граф виступав посередником, інколи лобіював і у справах листувався з гетьманом Д. Апостолом. Див. також: Кудрявцев Н. А. Государево око: тайная дипломатия и разведка на службе России. – М., 2002; Павленко Н. И. Екатерина I. – М., 2004.

№ 3

1734, 16 серпня. Глухів. – Представлення генерал-лейтенанта кн. Олексія Шаховського імператриці Анні Іоанівні про перенесення гетьманської резиденції з Глухова до Батурина

[4] Всепресветлѣйшая державнѣйшая великая гдѣрня императрица Анна Иваннына¹, самодержица Всероссийская, гдѣрня всемлстивѣйшая.

Вшему императорскому величеству всеподданнейше доношу. Малоросіи(с)кая генеральная старшина писменно мнѣ представляли в прошлыхъ годахъ от гетмана

Апостола в гдѣрственную Коллегию иностранныхъ дѣлъ подано всеподданнейшее доношение с прошениемъ, дабы повелѣно было всемилостивѣйшимъ Вшего императорскаго величества указомъ резиденцію гетманскую перенести из Глухова в Батуринъ, понеже *де* оной город Глуховъ на резиденцію гетманскую есть небезтрудный, и обретающимся при гетманѣ персонамъ, как великоросійскимъ, такъ и малоросійскимъ, немалая имѣется нужда; а особливо когда *де* приѣзжаютъ по какимъ дѣламъ, или присылаются *от* Вшего императорскаго величества знатные персоны, то и тѣмъ для показанія квартиръ, пристойныхъ домовъ нѣтъ, да и обывателемъ великое утѣсненіе чинится и в приуготовленіи на строение домовъ лѣсъ, и на топленіе домовъ дровъ, и всякихъ харчевыхъ припасовъ имѣется вѣсма нужда і недостатокъ, а в Батуринѣ, яко в посредственномъ в Малоросіи городе, в томъ без нѣжды имѣеть бытъ; ибо то всякъ рѣками, Сеймомъ и Десною, можетъ себѣ приготовить. Токмо по тому его, гетмана Апостола, всеподданнѣйшемъ доношеніи всемѣлтивѣйшаго Вшего императорскаго величества указъ не получено, //

[1об.] того ради я о семъ Вшемъ императорскомъ величествѣ всеподданнейше донося, требую высокоповелительнѣйшаго Вашего императорскаго указъ.

(резолуція): По семъ представленію
разсмотрѣвъ, впредь ѣчинену
бѣдетъ определене.

Анна

Вшего Императорскаго величества
всенижайшіи рабъ:
**князь Алексѣй
Шаховскій²**

Подписана резолюція
сентября 5-го дня 1734-го года.
Августа 16 дня
1734-го году.

Архив СПбИИ РАН. – Колл. № 150: Черниговское губернское правление. – Ед. хр. № II/22. – Л. 1–1 об. Рукопис. Засвідчена копія.

Оубл. : Батурин: сторінки історії [зб. документів і матеріалів] / Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т. Г. Шевченка та ін. ; упоряд. : О. Б. Коваленко та ін. – Чернігів, 2009. – № 88. – С. 126–127.

1. **императрица Анна Иоанновна** – Анна Іоанівна (1693–1740), російська імператриця (1730–1740) з династії Романових. Друга донька царя Івана V, брата і співправителя царя Петра I у 1682–1696 рр. Час її правління відомий також як «Біронівщина», оскільки фактичну владу в країні здійснював фаворит імператриці Ернст Йоган Бірон. За Анни Іоанівни відбувалось подальше обмеження державних прав козацької України. В січні 1734 р., після смерті гетьмана Д. Апостола, не дозволила вибір нового гетьмана, а влада в Гетьманщині була передана Правлінню гетьманського уряду. Див. : *Анисимов Е.* Анна Иоанновна. – М., 2004.

2. **князь Алексѣй Шаховскій** – Шаховський (Шаховской) Олексій Іванович (бл. 1690 – 1737) – російський державний діяч в Україні, сенатор, генерал-лейтенант, генерал-аншеф, з 1734 р. – «правитель Малоросії», князь, з червня 1729–1731 рр. міністр-резидент при гетьманові Д. Апостолі. Тоді ж надсилав детальні «репорти» в Коллегію іноземних справ (РГАДА. – Ф. 248. – Оп. 29. – Д. 1793. – Л. 320, 321, 324–324 об., 336, 347, 359). Після смерті гетьмана очолив Правління гетьманського уряду – своєрідну другу Малоросійську колегію, що складалася з 4 росіян і 4 українців. До 1736 р. А. Шаховський став фактичним правителем Гетьманщини, за директивами цариці Анни пильно стежив, аби не допустити виборів нового гетьмана, домагався зближення української старшини з росіянами, фактично узурпував керівництво Правління гетьманського уряду. Див. : *Пичета В.* Князь А. И. Шаховской и вопрос об управлении Малороссией // Украинская жизнь. – 1916. – № 10–11. – С. 43–47.

Владимир Пришляк. «Что за прежнихъ гетмановъ резиденція гетманская была в Батуринь»: ПОПЫТКА ВОЗВРАЩЕНИЯ ГЕТМАНСКОЙ СТОЛИЦЫ ЗА ДАНИИЛА АПОСТОЛА

В статье предоставлены документы, выявленные в архивных российских и украинских рукописных собраниях, касающиеся вопроса причин и мотиваций переноса гетманской резиденции с официального Глухова в мазепинский Батурин. Публикация трех документов 1729–1734 гг. дает возможность существенно расширить и дополнить данные к просопографическому портрету тогдашней казацкой старшины, проследить главные черты политико-культурной ориентации, ментальности и поведения элиты казацкого Гетманата во власти Российской империи.

Ключевые слова: источники, Даниил Апостол, Войско Запорожское, Гетманщина, Российская империя, гетман, казацкая старшина, резиденция.

Volodymyr Pryshliak. «Chto za prezhnich hetmanov rezydencija hetmanskaja byla v Baturyni»: an attempts to renew the hetman's capital by Danylo Apostol

Published documents that were discovered in Russian and Ukrainian archival collections dealing with the questions of reasons and motivations of Hetman official residence transfer from Hlukhiv to Mazepa's Baturyn. The publication of three documents from 1729 – 1734 gives an opportunity to widen and complete data to the Cossack's (starshyna) Staff officers prosopographical portrait of that time. Materials give an opportunity to trace main features of the political and cultural orientation, mentality and behavior of the Cossack Hetmanate's elite under the rule of Russian Empire.

Key words: sources, Danylo Apostol, Zaporozhian Host, the Hetmanate, Russian Empire, hetman, the Cossack Staff officers, residence.

